

Het revolutionaire Yiddishland (2)

De Bund, de eerste socialistische Joodse partij

door Alain Brossat en Sylvia Klingberg

Recentelijk verschenen bij Kelderuitgeverij (Utrecht) twee boeken over de Joodse arbeidersbeweging: 'Open de poorten van de vrijheid. Milly Witkop (1877-1955), anarchiste en feministe' (Siegbert Wolf) en 'Onder Joodse arbeiders' van haar partner Rudolf Rocker. Naar aanleiding van deze publicaties brengen we een korte serie. Nadat we de actualiteit van de Joodse arbeidersbeweging belicht hebben, brengen we hier een korte voorstelling van de eerste socialistische Joodse partij. (jl)

De 'Algemeyner Yidisher Arbeter Bund' (in Polen, Rusland en Litouwen) werd in 1897 in Vilnius, de hoofdstad van Litouwen, opgericht. Vanaf de jaren 1870 had er zich onder de arbeiders van de kleine werkplaatsen en eerste fabrieken een diffuse agitatie ontwikkeld – voornamelijk in Litouwen en Wit-Rusland; er doken nieuwe organisatievormen op; radicale intellectuelen organiseerden kleine groeperingen die de socialistische ideeën onder de arbeiders begonnen te verspreiden. Bij het begin van de jaren 1890 kende het antisemitisme een ware heropleving, het vermengde zich met de heersende ellende en veroorzaakte een steeds groter wordende emigratiegolf. De organisatoren van de kleine arbeiderskringen meenden dat de voorwaarden rijp waren om tot 'massa-agitatie' over te gaan. In die geest werd het Jiddisch gebruikt als bevoorrecht communicatie- en propagandamiddel. Terzelfder tijd waren de intellectuelen die aan de basis van deze bewegingen lagen van mening dat de strijd van het Joodse proletariaat door middel van 'onverbreekbare banden' moest verenigd worden met die van de algemene Russische arbeidersbeweging. De beweging breidde zich in de belangrijkste industriële centra van het vestigingsgebied uit, met name door de creatie van honderden *kassy* (ondersteuningskassen).

Vanaf haar oprichting beschouwde de Bund zich als een onderdeel van de Russische sociaaldemocratische beweging. Drie vertegenwoordigers zijn aanwezig als in 1898 de Sociaal-Democratische Arbeiders-Partij van Rusland (SDAPR) opgericht wordt; de Bund wordt vertegenwoordigd in het centraal comité. De Bund slaagt erin een stevige organisatie uit de grond te stampen en duizenden militanten te groeperen (van 25.000 tot 35.000 tussen 1903 en 1905). Ze slaagt er snel in de motor van de politieke activiteit van de Joodse arbeidersklasse te worden. Als reactie op de pogroms tijdens het prille begin van de 20ste eeuw richt de Bund sterke en efficiënte zelfverdedigingsgroepen op. Ze bouwt een zeer populaire pers uit en voert een onophoudelijke agitatie: van het midden van 1903 tot het midden van 1904 houdt ze 429 politieke meetings, organiseert ze 45 demonstraties, 41 politieke stakingen, en verspreid ze 305 pamfletten. In 1904 verblijven er 4.500 militanten van de Bund in de gevangenis. Haar invloed kent een hoogtepunt tijdens de Revolutie van 1905, in het vestigingsgebied is ze er de drijvende kracht van.

In de loop der jaren evolueert het programma van de Bund en ontwikkelt het zich. In 1901 lanceert ze het ordewoord van politieke en burgerlijke gelijkheid van de Joden. Langzaamaan ontwikkelt ze het ordewoord van de nationale en culturele autonomie voor de Joden van het tsaristische Rijk. In het kader van de SDAPR ijvert ze voor een federale structuur en eist ze het statuut van enige vertegenwoordiger van het Joodse proletariaat op. Deze standpunten komen in botsing met die van de partijleiders, zowel met Plekhanov en Martov als met Lenin. Als gevolg hiervan scheurt de Bund zich tijdens het tweede congres van 1903 van de SDAPR af.

De Bund verwerpt elke samenwerking met de andere Joodse partijen en verwijt vooral het geheel van zionistische bewegingen burgerlijk en reactionair te zijn. Ze maakt zich ongerust over de concurrentie in de schoot van de Joodse arbeidersklasse van de verschillende socialistische zionistische stromingen die in het begin van de 20ste eeuw de kop opsteken.

Tussen de Revolutie van 1905 en die van 1917 kende de Bund een opmerkelijke evolutie. In 1906 sluit ze zich opnieuw bij de SDAPR aan. Maar de periode van terreur en contrarevolutie die dan op gang komt speelt haar parten: het ledental slinkt, haar politieke activiteiten worden verboden; ze moet haar toevlucht nemen tot semi-legale, vooral culturele activiteiten, zoals het propageren van de Jiddische taal en cultuur; in deze optiek neemt ze deel aan diverse instellingen van de Joodse gemeenschap. Ze richt zich steeds duidelijker op de nationale dimensie van de Joodse kwestie in Oost-Europa en schuift ook veel duidelijker het programma van nationale en culturele autonomie naar voor. Vanaf 1912 werkt ze samen met de mensjewieken, wier breuk met de bolsjewieken op dat moment definitief is. Bij het begin van de oorlog neemt ze een pacifistisch standpunt in.

De Revolutie van februari 1917 geeft een nieuw elan aan de Bund, die op het einde van dat jaar 40.000 leden telt. Ze ijvert voor politieke en burgerlijke rechten voor de Joden, en is verdeeld volgens de scheidingslijnen van het rechtse en linkse mensjewisme, terwijl ze fundamenteel gekant blijft tegen het bolsjewisme; haar leiders klagen de Oktoberrevolutie aan als een illegitieme staatsgreep.

In Oekraïne spreekt haar leiding zich uit voor de autonomie van Oekraïne in het kader van een federale Russische staat. Bij de verkiezingen voor de Joodse nationale Assemblee van Oekraïne in november 1918 behaalt ze 18% van de stemmen. Maar de daarop volgende burgeroorlog, die gepaard ging met ontelbare pogroms, stuwt vele leden naar het communisme. In maart 1919 verschijnt in Oekraïne een Kombund, die zich spoedig zou aansluiten bij de communistische partij van Oekraïne.

In april 1920 kent de Bund in Rusland een scheuring: de meerderheid sluit zich aan bij de communistische partij, terwijl de minderheid een sociaaldemocratische Bund vormt, die evenwel snel zal verboden worden.

In Polen, dat vanaf 1915 door de Duitsers bezet werd, vormde de Bund een onafhankelijke organisatie; ze zette haar activiteiten voort dankzij het relatief liberale regime van de bezetters. Bij de oprichting van de nieuwe Poolse staat smolt ze samen met de sociaaldemocratische Joodse partij van Galicië. Van 1921 tot 1939 publiceerde ze een dagblad, *Folkstsaytung*. Als legale partij bouwde ze een uitgebreid netwerk van jongerenorganisaties, sportclubs en culturele en educatieve groeperingen uit. De partij is verdeeld over de houding die ze tegenover de Russische Revolutie en de sovjetmacht moet innemen. In 1920 neemt ze een principieel standpunt in om zich aan te sluiten bij de Komintern, maar deze beslissing blijft zonder gevolg. Een minderheid van de militanten verlaat de partij en richt de Kombund op, die zich spoedig zal aansluiten bij de Poolse communistische partij. In 1930 besluit de Bund met een kleine meerderheid zich aan te sluiten bij de Socialistische Internationale. Als uitgesproken tegenstander van het zionisme en van de religieuze orthodoxie kent de Bund een groot succes bij de lokale verkiezingen; ze is de spil van de Joodse syndicalistische beweging van Polen, die in 1939 99.000 leden telt. Ze speelt eveneens een belangrijke rol in de CYShO, een netwerk van Joodse seculiere en progressieve scholen waarin het onderwijs in het Jiddisch gebeurt (*). Ze zet haar strijd tegen het antisemitisme onvermoeibaar voort en organiseert de zelfverdediging en protestbewegingen tegen aanvallen van extreemrechts.

Tijdens de nazibezetting neemt ze deel aan het Joods verzet, met name in het getto van Warchau. Vele militanten vluchten naar de Sovjet-Unie, waar twee van haar leiders, Viktor Alter en Henryk Erlich, in 1941 op bevel van Stalin vermoord worden. Kort na het einde van de oorlog probeerden de overlevende militanten in Polen terug hun activiteiten op te nemen, maar dat zou vanaf 1948 door het nieuwe bewind verboden worden.

(*) De CYShO (Centrale Yiddishe Shule Organisatsia) was in 1921 opgericht door de Bund, de Linke Poale Zion en progressieve Joodse intellectuelen. Ondanks de vijandigheid, en soms ook de repressie van de Poolse regering, kende dit netwerk tussen de twee wereldoorlogen een grote bloei. Ze groepeerde haast tweehonderd scholen en telde duizenden leerlingen. Er waren ook kindercrèches aangesloten, avondschole, een normaalschool voor de opleiding van onderwijzers (in Vilnius) en het sanatorium Vladimir Medem voor kinderen.

Uit: Alain Brosset en Sylvia Klingberg, 'Le Yiddishland révolutionnaire', Paris: Syllepse, 2009.
Vertaling: Johny Lenaerts.
